הצרה של גאנדי

כאשר שכבתי בבית־החולים, אחרי ההתנקשות האחרונה בחיי, באו אלי האחיות בהתרגשות רבה. „אלוף אחד בא לבקר אותך!" אמרו ביראת־כבוד.

האורח היה גאנדי. הוא בא לברך אותי על שניצלתי, לאחל לי החלמה מהירה ולהביא לי שי: ספר בעריכתו על תולדות ארץ־ישראל. הוא ידע כי נושא זה קרוב גם לליבי.

איך כותבים רעות על אדם העושה לך מחווה כזאת?

זוהי הצרה. אנחנו עם קטן. הוותיקים, שגדלו בארץ, הם מיעוט בעם הזה. אותם העוסקים בענייני־ציבור — פוליטיקאים, עיתונאים, קציני־צה"ל — הם מיעוט שבמיעוט. אין להם מנוס איש מרעהו: הם מכירים זה את זה משחר נעוריהם, הם נתקלים זה בזה שוב ושוב, יש להם חוויות משותפות, עניינים משותפים.

גאנדי

לכן זה מרגיז ומביך שיבעתיים, כאשר אחד מהם עושה דברים מפוקפקים. בכך הוא מקשה על ה־אחרים. אין הם יודעים איך להתייחס אליו.

זוהי גם הבעייה שלי עם האלוף רחבעם זאבי, הוא גאנדי.

נתקלתי בו אחרי מיל־חמת־העצמאות במסיבות פלמ"חיות. (לא, לא הייתי מעולם איש־פלמ"ח. אך איכשהו הזדמנתי אחרי המילחמה לכינוסים ולמסיבות של הפלמ"חאים, כאורחם של יצחק שדה, הג'ינג'י ירוחם כהן ואחרים.) לאחר מכן ביקרתי אותו פעם־פעמיים בחברת אורי סלע, שהיה אז חבר המערכת שלנו, ושהוא קרוב־מישפחה של גאנדי. בפרשה אחת או שתיים נעזרתי בו. פעם בחנתי את אוסף הספרים הנדירים שבביתו. כשהיה יועץ ראש־הממשלה לענייני־טירור, ביקשתי ממנו כמה פעמים להתערב לטובת אישים בגדה, שעלו על כוונת המימשל הצבאי.

אך רוב המגעים בינינו היו על רקע הפוך. הגשתי כמה פעמים שאילתות בכנסת כדי למחות על הצהרות לאומניות קיצוניות, שהשמיע בעודו מכהן בתפקיד אלוף פיקוד המרכז. פעם הגשתי לכנסת הצעה סודית לסדר־היום, על סמך מידע שקישר אותו להריגת שבויים בעת מירדף אחר פידאיון. (הרמטכ"ל דאז, חיים בר־לב, הזמין אותי ללישכתו ושיכנע אותי כי לא גאנדי ביצע את המעשה הנתעב, אלא קצין מסויים, שנהרג זמן קצר לאחר מכן.) בפעם אחרת, כאשר ירה גאנדי בערבי זקן ובלתי־שפוי, שעמד על גג בחברון וזרק אבנים, גיניתי אותו מעל במת הכנסת.

לא פעם שאלתי את עצמי: מה קורה לאיש הזה? כיצד הפך סוחר־נשק וספק למישטרי־עריצות בזויים בארצות שונות — מיקצוע שלמדנו כולנו בנעורינו לבוז ולתעב אותו? כיצד מגיע איש זה, חניך הפלמ"ח, למעשים ולדיעות המתקרבים לגבול הפאשיזם?

היה נדמה לי שיש כאן מידה של חוסר־הגינות. גאנדי הוא אחד מאותם אנשים, שהיו פעם באופנה בצה"ל, שהחליטו להישאר בכל מחיר בני־17 — בעלי הרומנטיקה של המדורה והסיירת, מאוהבים בכלי־נשק (גאנדי הוא אספן רציני), נאמנים לידידים בצורה העוברת כל גבול. כל אלה הן תכונות רצויות כשלעצמן, ודרושות מאוד ביחידה קרבית. אולם כאשר סוגדים להן כמו לאלילים, תוך דחיית כל נורמה אחרת של חוק, מוסר והגיון, הן עלולות בנקל להוביל לתוצאות עגומות מאוד.

יתכן שכאן ההסבר להסתבכותו הגוכחית של גאנדי.

מותר לו לאדם להסתבך בידידות מוטעית עם האנשים הלא־נכונים. מותר לו גם, מתוך עקשנות עיוורת, לדבוק בידידות זו גם כאשר ברור בעליל שהיא מנוצלת לרעה. זוהי דוגמה לרומנטיקה המופרזת של הנאמנות לידידים, „באש ובמים".

אך באישהו מקום יש קו אדום, שכל אדם סביר מודע לו.

ושוב: מותר לאדם להישאר נאמן לידיד בעבירה, שאין עימה קלון. מותר לו להתמיד בידידותו גם אם ידיד נכשל בפעם יחידה בפשע חמור. להיפך, יש בכך מידה יפה. הרי ידיד אמיתי נבחן בצרה. אדם שנכשל, ידידי טוב יכול למנוע את התדרדרותו הגמורה.

אבל מה דינה של ידידות עם אדם המתמחה, למשל, בחטיפת ילדים ורציחתם? או עם אדם הרוצח אנשים באמצעות הרואין, תמורת בצע־כסף? או האורב לנשים חסרות־ישע כדי לאנסן?

יש גבול. מעבר לגבול זה, אינך עוד ידיד נאמן, אלא שותף לפשע.

אפשר להתדרדר בדרך זו מן העולם העליון אל העולם התחתון, מבלי להרגיש בכך, מילימטר אחרי מילימטר, פשוט מפני שלא נעים להגיד לידיד ששוב אינך רוצה לראות את פרצופו, או מפני שבינתיים קרו דברים המאפשרים ל„ידיד" להפציל אמצעי־סחיטה. מן הספרות ידוע כי רבים מן המרגלים, שפעלו מתוך קלות־דעת או אונס, התדרדרו בדרך זו.

ומכאן — חזרה לגאנדי. אם התיידד בתום־לב עם בצלאל מיזרחי — ניחא. אם החליט להישאר נאמן לידידות זו גם אחרי שמיזרחי הותקף קשות, מתוך עקשנות של „שישקו לי" — ניחא. אך בינתיים קרו דברים. היה מישפט מיזרחי—הארץ. בפסק־דין (שלא מיזרחי עירער עליו) נקבע כי הוא ידידם של פושעים, וכי עשה עימם עסקים. הועלה חשד חמור של עיסקי־סמים. לא נותר ספק בכך כי בצלאל מיזרחי מסתובב — לכל הפחות — באופן קבוע בחברת אילי העולם התחתון.

אם אחרי זה נשאר גאנדי ידידו וידידם, זה מטיל עליו אור שונה לגמרי. אם השתתף בחגיגת ה„ניצחון" של מיזרחי, אחרי אותו פסק־דין קטלני, הוא סיווג את עצמו.

עתה באה פרשת הרצח. אם נכון הוא כי גאנדי ניהל עם ראשי חברת־הכרם, הנאשמים ברצח הכפול, שיחות־טלפון שצותתו על־ידי המישטרה, זה עניין חמור. נמסר כי גאנדי טוען שדובר על הליכה משותפת למסיבה. נניח. אבל איך יכול גאנדי „ללכת למסיבה" בחברת ראשי חברת־הכרם, כאשר המדינה כולה כבר יודעת שהם נמנים עם ראשי העולם התחתון?

כדי לגמול לגאנדי על אותו ביקור בבית־החולים,

הייתי רוצה לעזוץ לו עצה: שיחזור מייד לארץ, שישתדל לטהר את עצמו מן העניין, ובעיקר — שיפסק מייד כל מגע עם אותה חבורה כולה.

אין זה עוד מישחק־נערים. המישחק נגמר. גאנדי נתון בצרה עמוקה מאוד.

גבר בשם מלכי־צדק

יש לי סיפור עצוב לספר. זו הפעם הראשונה מזה זמן רב רבתי עם רחל, אשתי.

לא הייתי בא להתחלק עם הקוראים בענייני מישפחתי, לולא זהותו של הגבר שגרם לריב הזה: אחד מלכי־צדק, מלך שלם.

העניין התחיל בוויכוח דיקדוקי. האם העובדה שאין בתנ"ך סימני־פיסוק עלולה לגרום לאי־הבנה? רחל טענה שהדבר לא יתכן, משום בהירות הכתיבה. ניסיתי להפריך טענה זו והבאתי כדוגמה את הפסוק: „וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידיך ויתן לו מעשר מכל." (צריך משמע, הצרים שלך, אויבך).

ואכן, מסתבר שרחל — המלמדת פרק זה בכיתה ב' מזה שנים — מבינה את הפסוק אחרת מכפי שהבינותי אותו אני.

להזכיר לקוראים: אברם רדף אחרי ארבעת המלכים, אשר בזזו את סדום ולכדו את יושביה, וביניהם לוט, בן אחיו של אברם. הוא ניצח את המלכים וחזר משדה־המערכה, ליד דמשק, לביקעת ים־המלח.

כאן באים הפסוקים הבאים: „ומלכי־צדק, מלך שלם, הוציא לחם ויין, והוא כוהן לאל עליון. ויברכהו ויאמר: ברוך אברם לאל עליון, קונה שמיים וארץ. וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידיך, ויתן לו מעשר מכל."

לפי גירסת רחל יש לקרוא את הפסוק בשלמותו. כלומר, מלכי־צדק מלך ירושלים (היא שלם) אמר לאברם המנצח: „וברוך אל עליון אשר מגן צריך בידיך, ויתן לו מעשר מכל." כלומר: אלוהי אברם הוא אל עליון, ואברם נותן לו מעשר מכל.

לפי הבנתי, הפיסוק שונה לגמרי. מלכי־צדק אמר „וברוך אל עליון, אשר מגן צריך בידיך," ולאחר מכן מוסיף המספר „ויתן לו מעשר מכל" — כלומר, אברם נתן למלכי־צדק עשירית מן השלל. את השאר החזיר למלך סדום.

על כך התלקח הריב, שעלה לאוקטאבות יותר ויותר גבוהות. הורדנו מן המדף את התנ"ך הגרמני של מארטין לותר, והוא הצדיק את גירסתי. נטלנו ליד את התרגום האנגלי לפי גירסת המלך ג'יימס, וגם הוא תצדיק את גירסתי. לבסוף נמסרה ההכרעה למיקרא המפורש של אהרב ועקביא, וגם שם נאמר: „אברם נתן למלכי־צדק החלק העשירי מכל השלל."

העניין חשוב מאוד להבנת הפרשה. מדוע נתן אברם עשירית מן השלל למלך ירושלים, שכלל לא היה מעורב במילחמה?

לפי גירסתי: מפני שהשטח כולו היה בתחום ההשפעה של ירושלים, ומלכה היה הכוח המקומי החזק ביותר. אברם לא היה מעוניין לריב עימו, וכאשר המלך יצא לקראתו, שילם לו אברם מס בגובה סביר. את שאר השלל החזיר למלך סדום, שגם עימו לא רצה לריב. אברם אמנם ניצח במילחמה, אך הוא ראה את הנולד ושקד על בניית מערכת־יחסים הוגנת עם שליטי ארץ כנען.

חיפשנו את מקור גירסתה של רחל. מצאנו כי בספר תורה לילד, המשמש ללימוד בבית־ספר יסודי, פשוט הושמטו המלים „ויתן לו מעשר מכל." אין. יד נעלמת ציינזרה את הכתוב.

מדוע? יתכן שרצו לשנות את דמותו של אברם. האיש אשר הקדוש־ברוך־הוא הבטיח לו כי לזרעו יתן את הארץ הזאת מצטייר בספר כאיש מפוכח, שלא לקח דבר בכוח, אלא קנה הכל במשא ומתן הוגן, תמורת כסף טוב. וגם כאשר ניצח בקרב, הקפיד שלא לשמור בידיו כל שלל. כדבריו למלך סדום: „אם מחוט ועד שרוך־נעל ואם אקח מכל אשר לך, ולא תאמר: אני העשרתי את אברם."

אך גם בכך לא די. מי שיקרא את הפסוקים עוד פעם, ישים לב לנקודה סתומה.

מי הוא אותו „אל עליון"? סיפורו של אברהם מתחיל במלים „ויאמר יהוה אל אברם: לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך." האם יהוה, אלוהי אברהם, הוא אותו „על עליון"?

קשה להניח זאת, שהרי כתוב „ומלכי־צדק... הוא כוהן לאל עליון." מלכי־צדק היה מלכה של ירושלים, עיר היבוסים. שליט כנעני (או חתי) זה לא יכול היה אלא להיות כוהן לאליל כנעני. משמע שאל־עליון לא היה אלא האל המקומי של ירושלים.

והנה, לכוהן של אל זה שילם אברם מעשר מכל. ומייד לאחר מכן, בדברו אל מלך סדום, אמר אברם: „הרימותי ידי אל יהוה אל עליון, קונה שמיים וארץ."

אברם

אך אם יהוה ואל־עליון אחד הם — מסתבר שלא אברם היה הראשון או היחיד שסגד לו. המלך ה־כנעני של ירושלים היבו־סית שימש לו ככוהן. אם כן, אין מנוס מן המסקנה כי האמונה באל עליון ק ד מ ה לאברם והיתה מקובלת בירושלים בימי הכנענים, מאות שנים לפני יציאת־מצריים.

ביקורת־המיקרא הנוצרית ניסתה לפענח תעלומה זו. אולם ביקורת זו פסולה לחלוטין בישראל. לא זו בילבד שילדי ישראל אינם נחשפים לה, חס וחלילה, אלא שגם מורים ומלומדים אינם יודעים עליה דבר וחצי דבר. תחת זאת מצנזרים את התנ"ך המוגש לילדים.

אגב, ביקורת סבירה היתה מגלה כי „ארבעת המלכים", שנוצחו על־ידי אברם, לא יכלו להיות אלא פלוגה של חיל־מישלות, שפעלה בשטח. ארבעת המלכים שלטו, כפי שמסתבר מן הפרק, על כל ארם־נהריים ועל חלק נכבד של איראן של היום. קשה להאמין כי כל העוצמה הכבירה הזאת, אחת הגדולות בעולם של אז, הסתובבה לה בצפון הנגב הצחיח. יש להניח כי היה זה רק כוח מישני מטעם מלכים אלה — והניצחון עליו, תוך רדיפה אחריו בדרכו הביתה, היה בתחום השגתו של ראש שבט כמו אברם, שתקף אותו בלילה מכל העברים.

לכל זה יש חשיבות היום. חשוב לדעת כי אבי־האומה האגדתי — ולא חשוב אם אכן היה קיים או שהיה פרי של מיתוס לאומי — לא היה כובש, בוזז, מפקיע־אדמות ורודה בעם־הארץ, אלא דווקא איש־שלום, שכיבד את השילטונות המקומיים, ושהחזיר את כל הרכוש שנפל בידו כאשר ניצח במילחמה שנכפתה עליו, בבואו להגן על בני־מישפחתו.

בקיצור, הוא לא היה איש גוש־אמונים.